

Lokaalirakenneattribuuteista

Dosentti Eeva Lindén on edellä kiinnittänyt kiitettävällä tavalla huomiota oikeaan asiaan, ja on täysi syy toivoa, että kielemme käytäntöä ryhdytään entistä tietoisemmin ohjaamaan hänen viittomaansa suuntaan. Suositellessaan tilaa osoittavia inessiivejä hän olisi voinut muistuttaa myös sellaisesta ikivanhasta plurale tantum -tyypistä kuin *sidoksissa* (Lönnrotin mukaan = 'i bundet skick'): »Atomit ovat sidoksissa keskenään» ilmaisee eri vivahtuksen kuin »Atomit ovat sitoutuneet toisiinsa», jne. Se varaus olisi muistettava kritikoitaessa »pukeutunut»-tyyppiä, että intransitiiviverbien partisiipit ovat sentään monesti aivan omaperäisenkin kehityksen johdosta muuttuneet luonteeltaan puhtaiksi adjektiiviksi. Ajateltakoon vain sellaisia ilmauksia kuin »Hän on jo aivan *kuollut*», »Kalja on *käynyt*» jne. — Dos. Lindénin kirjoituksen viimeisessä kappaleessa ikäänkuin varsinaisen asian lisäksi esitetty käsitys paikallissija-attribuutista sekä eräs siihen liittyvä alempanakin mainittu kannanotto kaipaa kuitenkin tarkistusta.

KAARLO NIEMINEN on kirjoitelmassaan 'Huomioita suomen kielen sanaluokista' (Vir. 1937 s. 269—) tehnyt hyviä oikaisuja Setälän ja Airilan luseoppien paikallissija-attribuuttia (tai väljemmin sanoen: lokaalirakenneattribuuttia, johon sisältyvät myös adverbien ja postpositioiden avulla muodostuneet paikallisuutta osoittavat attribuutit) koskeviin kohtiin. Niinpä hän on (s. 273) todennut, että »ei sillä seikalla, missä luseopillisessa asemassa pääsana on, ole läheskään yhtä suurta merkitystä kuin sillä, onko pääsana konkreettinen substantiivi vai verbaalino-

mini». Nieminen huomauttaa niin ikään, että sellaisessa Airilan inessiiviattribuuttiesimerkkinä mainitsemassa tapauksessa kuin »Edessä pitkä kanto *kaskessa*» ei tietenkään ole kysymyksessä attribuutti vaan adverbiaali. (Samantien olisi voitu oikaista Airilan Suomenkielen luseopissa, 1926, s. 11, näyttöinä adessiiviattribuutista oleva »Tylsä on veitsi laiskan *vyöllä*», jossa niin ikään on vain adessiivinen adverbiaali, sekä kaikki Airilan komitatiiviattribuuteiksi tulkitsemat tapaukset: »Jätän . . . terveheksi . . . metsät *marjoinensa*» jne., joissa samoin on kysymys appositionsukuisesta adverbialista.) Edelleen Nieminen on tähdentänyt samaa seikkaa kuin dos. Lindén nyt, että nim. paikallissijassa oleva määräys usein tajutaan substantiivin ja verbin yhteiseksi. Tästä Niemisellä on esimerkkinä Kiven lause: »veljekset . . . katselivat *hävitystä vainiolla*». Mitä tähän yksityistapaukseen tulee, Kivi itse on tosin varmaankin, 1800-luvun puolivälin ruotsahtavan kielivaiston mukaisesti, tarkoittanut *vainiolla*-sanana attribuutiksi objektille *hävitystä*, mutta sellaisena me sitä tuskin nykyisin hyväksyisimme, *hävitystä*-substantiivin abstraktisesta deverbaalisuudesta huolimatta — sanoisimme siinä tapauksessa: katselivat *vainiolla tapahtunutta hävitystä* —; se, että Kiven sanonta ei sittenkään pahasti häiritse nyky-suomalaistakaan, johtuu juuri siitä seikasta, että me tajuamme adessiivin *vainiolla* lähinnä predikaattin *katselivat* kuuluvaksi adverbiaaliksi, tulkitsemme siis sen toisin kuin lauseen laatija itse.

Yhtyisin — vastoin dos. Lindéniä — Saarimaahan siinä, että inessiivi-

ilmaus virkkeessä *Pieni mies harmaissa housuissa astui huoneeseen* on huonoa suomea, koska siinä inessiivi-ilmaus ilmeisesti on tarkoitettu attribuutiksi (mies harmaissa housuissa = 'harmaahousuinen mies'). Mutta niin pian kuin samainen inessiivirakenne hahmotetaan siten kuin vastaava ilmaus Ahon virkkeessä »Juha astui juuri sisään *hurstisessa paidassa*», siis apposition kaltaiseksi (= 'hurstipaitaisena'), kielivaistomme on valmis sen hyväksymään; näin ollen jo pieni sanajärjestyksen muutos poistaisi virkkeestä vierasvoittoisuuden leiman: *Pieni mies astui huoneeseen harmaissa housuissa* (= 'harmaahousuisena'). Myönnettävä kyllä on, että pelkkä sanajärjestys ei aina (vaikka tässä tapauksessa kyllä) ole ratkaiseva — ratkaisevaa on se, millaiseksi vaistoamme paikallsrakenteen lauseopillisen aseman: attribuuttina emme sitä suvaitse. Niinpä voisimme katsoa aivan korrektiksi esim. tällaisen virkkeen: *Pieni mies, nyt harmaissa housuissa, astui huoneeseen* (joka olisi ruotsiksi esim.: 'Den lilla mannen, nu i gråa byxor, trädde in i rummet'), koska emme siinä hahmotta inessiivi-ilmausta attribuutiksi, vaan taaskin apposiitioksi. Verrattakoon tähän dos. Lindénin siteeraamaa Kirvun-murteista esimerkkiä: »Mie näi *uusiss vaatteiss* mei sotamiehii tänä päin». — Jos näytelmän nimenä on *Mies Marseillestä*, niin suomalainen kielivaisto tulkitsee tämän merkitsevän = 'mies tuli M:sta' tai 'mies hankittiin M:sta' tai mies on saattava M:sta', mutta ei = 'Marseillen mies, M:sta kotoisin oleva mies', jota näytelmän tekijä kuitenkin on tarkoittanut.

Eikö siis puhtaalla, ts. ei-deverbaalisella substantiivilla suomessa ole koskaan paikallissija- tai muuta lokaalirakenteista attribuuttia? Eikö esim.

virkkeessä *Tuo lintu tuolla katolla on naakka* sanoja *tuolla katolla* ole kaiken järjen nimessä pidettävä ilmeisenä attribuuttina subjektille *lintu*?

Vastaisin, että lokaali-ilmaus tässä tapauksessa on tosin kehittynyt sangen pitkälle attribuuttia kohti mutta että se ei silti ole sellainen kiistaton attribuutti kuin esim. vastaava ruotsin prepositiorakenne virkkeessä »Den där fågeln där på taket är en kaja». Emme suomessa voisi puheenaolevaa ilmausta enää käyttää esim. tähän tapaan: »lintu katolla ammuttiin maahan», vaikka ruotsiksi hyvin käy sanominen: »fågeln på taket sköts ned». — Jos siis ilmaus *tuolla katolla* mainitussa virkkeessä on vain kehittynyt attribuutti kohti mutta ei vielä ole attribuutti, niin mikä se on? Tässä voidaan nähdäkseni ottaa avuksi PAAVO RAVILAN Virittäjässä 1945 (s. 1—) analysoima *l a u s e e n l i s ä k k e e n* käsite ja selittää, että puheenaoleva lokaalirakenne on suomessa läheistä sukua sellaisille parenteesimaisille »lauseeseen liittyneille irrallisille aineksille», jotka eivät kielimme kehityksen aikana vielä ole sulautuneet varsinaisiksi lauseenjäseniksi. Toisin sanoen: kielitajamme ei yhdistä virkkeessä *Tuo lintu tuolla katolla on naakka* ilmausta *tuolla katolla suoraan* sanaan *lintu*, vaan samaan tapaan välillisesti, kuin jos olisi sanottu *Tuo lintu* — (katso: *se on tuolla katolla!* — *on naakka*). Se on siis yhä vielä jonkinlainen adverbiaali, jonka pääsana tosin virkkeestä puuttuu. Mutta samalla se, kuten sanottu, *muistuttaa* tässä yhteydessä jo läheisesti myös attribuuttia, sillä *lintu tuolla katolla* tarkoittaa tietysti 'katolla olevaa lintua, sitä lintua joka on katolla'.

Päädyn näin ollen siihen käsitykseen, että jos suomessa substantiivin lokaalimääräys joskus täytyisi tul-

kita puhtaaksi attribuutiksi (esim. dos. Lindénin edellä siteeraamassa Volter Kilven lauseessa »vaikka Härkäniemi sittenkin olisi . . . mies *omissa housuissansa*»), tai nykyisen eduskuntatyölin kukkasessa: »Se on asia *erikseen*» = 'eri asia', kysymys on silloin vierasvoittoisesta, huonosta kielestä. Milloin taas lokaali-ilmaus liittyy deverbaliiseen abstraktisubstantiiviin (esim.: »Hän piti *esitelmän poistoista verotuksessa*» [Saarimaan esimerkki], jossa lokaali-ilmaus »poistoista» määrää substantiivivia »esitelmän» ja lokaali-ilmaus »verotuksessa» määrää substantiivivia »poistoista»), on harkinnan varassa, nimittääkö tuollaistakaan määräystä attribuutiksi. Kun näet suomessa sellaisetkin deverbali-substantiivit kuin infinitiivit voivat saada määräykseksen adverbialiin (esim. »nukkumaan *meneminen*»), »rahasta *puhuminen*»), miksi eivät muidenkin deverbialisubstantiivien määräykset, sellaiset kuin edellä *poistoista* ja *verotuksessa* (vrt. »nukkumaan *meno*»), »puhe rahasta»), sopisi olemaan adverbialleja?

Asia kuitenkin hiukan mutkistuu sen vuoksi, että deverbaliinominien analogian mukaan myös eräät muut, teonnimiä merkitykseltään muistuttavat substantiivit ovat alkaneet saada lokaalimääräyksiä. Ajateltakoon en-

nen kaikkea *laki*-sanana yleistä käyttöä siihen tapaan kuin *laki huoneenvuokrasäännöstelystä*, malleina sellaiset vanhemmat sanonnat, joissa *lain* tilalla on ollut deverbaliinainen *asetus, säädös, määräys, käsky* tjs.; edelleen esim. *uutinen lento-onnettomuudesta*, mallina esim. *sanoma, tieto, kertomus* -sanojen vastaavanlainen käyttö. Samoin kansankielessäkin *satu Tuhkimosta, kasku Räpylä-Niirasesta* jne. Tällaisissa sekundäärisissä tapauksissa voidaan ehkä puoltaa attribuuttitulkintaa; toinen vaihtoehto olisi selittää nekin vain analogiamalliansa mukaisiksi adverbialleilmauksiksi.

Mutta näitä mahdollisia erikoistapauksia lukuunottamatta saatamme siis yleispäteväenä sääntönä pitää, että korrektissa suomen kielessä ei esiinny lokaalirakenteisia attribuutteja. Samaa kuin lokaalattribuuteista on sanottava suomen kielen kaikista adverbialleilmauksista. Niinpä, mainitakseni vain yhden esimerkin, »Hänelle myönnettiin ritarikunnan suurristi *miekoin*» ei ole hyvää kieltä, koska siinä instruktiivimääräys on tarkoitettu attribuutiksi sanalle »suurristi»; suomeksi asian voisi ilmaista esim. oppositiorakenteeseen turvautuen: »H.m.r.s. *miekallisena*».

LAURI HAKULINEN